

В. М. Лебедева

Гомельська область

ГОМЕЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ – адміністративно-територіальна одиниця Республіки Білорусь. Знаходиться на Пд. Сх. країни, побл. кордонів з Україною та РФ. Утвор. 1938. Пл. 40,4 тис. км². Насел. 1 495 тис. осіб (2005, складає 91 % до 1982): білорусів – 84,4 %, росіян – 9 %, українців – 3,3 %; міського насел. – 68,2 %. Гомельщина є місцем найкомпактнішого розселення українців у Білорусі. Укр. насел. представлене переселенцями різних років, за кількіс. складом (1999): Гомель – 24 151 особа, Мозир – 3720, Светлогорськ – 2064, Речиця – 2041, Жлобін – 1987. Центр – м. Гомель. Поділяється на 21 р-н (Брагін., Буда-Кошальов., Ветков., Гомел., Добруш., Єльський, Жлобін., Житковиц., Калинковиц., Кормян., Лельчиц., Лоев., Мозир., Наровлян., Октябр., Петриков., Речиц., Рагачов., Светлогор., Хойниц., Чечерський), має 17 міст і 18 с-щ. Ландшафт переважно рівнинний, більша частина Г. о. лежить на Поліській, пд.-сх. і сх. – Придніпров. низовинах. У межах області виділяють 3 фіз.-геогр. р-ни: Прип'ят. Полісся, Мозир. Полісся, Гомел. Полісся. Клімат помірно континентальний. Пересічна температура січня -6,5°С, липня – +18,5°С. Опадів 550–650 мм на рік. Річки належать до бас. Дніпра, який протікає з Пн. на Пд. (400 км). Найзначніші його притоки у межах області судноплавні – Прип'ять, Березина, Сож та ін. На тер. Г. о. багато озер, найбільше – Червоне. На правому березі Прип'яті – Мозир. гряда з найвищою точкою області (221 м над р. м.), у межиріччі Дніпра і Прип'яті – Хойниц.-Брагін. вершини (до 157 м над р. м.). Переважає низовин. рельєф (135–150 м над р. м.), який займає 3/4 території. Корисні копалини: нафта, торф, кам'яна та калійні солі, пісок, крейда; є мінерал. води. Ґрунти здебільшого дерново-підзолисті (31,5 %), торфово-болотні (19,2 %), заплавні та ін. Під лісами – 44 % території (сосна, дуб, граб, береза, вільха), під луками – 17,2 %, під болотами – 12 %. Бл. 30 % с.-г. угідь займають осушені землі. На тер. Г. о. – Прип'ят. нац. ландшафт.-гідрол. парк, 11 біол., ландшафт. та ін. заказників, 35 пам'ятників природи. Внаслідок аварії на ЧАЕС 69,3 % території забруднено радіонуклідами, на найбільш забрудненій території на кордоні з Україною створ. Поліс. радіац.-екол. заповідник.

У госп. комплексі переважає пром-сть: у ній зайнято 30 % усіх працюючих. Спеціалізація – видобуток і переробка нафти, кухон. солі, виробництво сталі і прокату, машино- і станкобудівництво, хім., лісова та деревообробна галузі. Від заг.-держ. нафтовидобування області складає 100 %, нафтопереробка – 50, виробництво сталі – 81,5, фосфат. добрив – 100, паперу – 29, шпалер – 58, скла – 100, кормозбирал. комбайнів – 100. Гол. пром. центри:

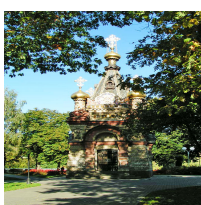
Гомель, Мозир, Светлогорськ, Жлобін, Речиця. Провідне місце у с. госп-ві (зайнято 17,5 % працюючих) належить землеробству. Вирощують зерн. (жито, гречка, пшениця, кукурудза, просо, ячмінь), тех. (льон, коноплі) та корм. культури, картоплю, овочі, фрукти.

Тваринництво молочно-м'ясного напрямку. Осн. вид транспорту – залізничний (протяжність 903 км). Гол. магістралі: С.-Петербург– Жлобін–Одеса, Рига–Вільнюс– Мінськ–Жлобін–Київ, Брест– Гомель–Брянськ. Залізничні вузли: Гомель, Жлобін, Калинковичі. Важливе значення має автомобільний транспорт (автомагістралі С.-Петербург–Гомель–Київ, Брянськ–Гомель–Пінськ–Брест, Гомель– Мінськ). Територією Гомельщини проходить нафтопровід «Дружба». У Гомелі – аеропорт; 5 ВНЗів, зокрема й університет, 2 театри, краєзнавчий музей, палац Рум'янцевих–Паскевичів (18 ст.), Ільїн. церква (дерев'яна, кін. 18 ст.); у Мозирі – пед. ВНЗ.

На тер. області знаходяться найперші у Білорусі стоянки верх. палеоліту – Бердиж (Чечер. р-н) і Юровичі (Калинковиц. р-н). Неоліт представлений археол. дніпров.-донец. культурою, бронзовий вік – середньодніпров., сосниц., тшинец. культурами; залізний – милоград., зарубинец., колочинською. Гомельщина займала ареал радимичів і дреговичів. У 10 ст. зх. частина регіону увійшла до складу Туров. (Турово-Пінського) князівства, яке належало до сфери впливу Київ. князівства. 988–1160 Туровом (нині с-ще Житковиц. р-ну) правили Святополк Володимирович, Ярослав Мудрий, Ізяслав Ярославич і його сини Ярополк та Святополк, син Володимира Мономаха В'ячеслав. 1158 Юрій Ярославич зайняв Туров усупереч волі київ. князя Давида Ігоровича і 1162 підписав мир, за яким князівство відокремлювалося від Києва. Під 1142 в Іпатіїв. літописі як володіння черніг. князя вперше згадується Гомель. У місті 1159 переховувався Ізяслав Давидович, після його смерті 1161 Гомель відійшов у володіння до Ольговичів – Святослава і його синів новгород-сівер. князів Олега та Ігоря. Перші відомості про Мозир наводяться під 1155 у зв'язку з передачею його київ. князем Юрієм Долгоруким своєму союзнику Святославу Ольговичу. Речиця під 1214 згадується 1-м Новгород. літописом як «черніг.» місто, зруйноване новгород. князем Мстиславом. Боротьба за регіон черніг., київ. і новгород-сіверських князів була пов'язана з його вигід. геогр. положенням, оборон. значенням, розвинутими ремеслами. Від серед. 14 ст. тер. області – у складі Великого князівства Литовського (ВКЛ). Гомель, однак, залишився, за різними даними, володінням Патрикія Наримунтовича чи поділ. князя Федора Коріятовича, в «Списку міст руських далеких і близьких» кін. 14 ст. згадується серед київ. міст. Під час війн ВКЛ з Моск. князівством у 1-й пол. 16 ст. воно було зайняте моск. гарнізоном і звільнене 1535 об'єднаним військом ВКЛ під командуванням гетьмана Ю. Радзивілла і київ. воєводи Андрія Немири. За адм. реформою 1565–66 осн. тер. Гомельщини ввійшла у Мозир. пов. Київ. воєводства та Речиц. пов. Мінського воєводства. Після підписання 1569 Люблін. унії повіти залишилися за ВКЛ, пд. насел. пункти Лоев, Брагін, Комарін разом з Волинню і Поділлям увійшли до складу корон. земель. Від кін. 16 і в 17 ст. тер. області стала ареною актив. військ. дій укр. козаків. 1595–96 загони С. Наливайка захопили Петриков, Рогачов, Речицю. 1633 Гомель безрезультатно обложили сотні Б. Булгакова і І. Єрмоліна. 1648 наближення козаків спровокувало повстання міських низів

Мозиря, на підтримку якого прибув надісланий Б. Хмельницьким загін отамана Михненка. Повстанці разом з козаками захопили місто, однак були вибиті військом Я. Радзивілла, а захопленого у полон Михненка посадили на кіл. У тому ж році Речицю взяв трьохтисяч. козац. загін, який обороняв місто як важливий стратег. пункт майже рік (1649 відбили війська Я. Радзивілла). Протягом 1648–49 Гомель утримували загопи Головацького і М. Небаби. За умовами Зборів. миру 1649 у місто ввійшли війська Я. Радзивілла. У тому ж році під Лоєвом відбулася ген. битва загонів Б. Хмельницького, якими командував М. Кричевський, і військ ВКЛ. Там само 1651 Черніг. і Ніжин. полки М. Небаби зазнали поразки від військ Я. Радзивілла. 1654 під час війни Речі Посполитої з Росією 20-тис. військо наказ. гетьмана І. Золотаренка півтора місяця утримувало Гомель в облозі і примусило гарнізон здатися. Золотаренко запроваджував козац. порядки у Білорусі, що викликало гострий спротив моск. союзників козаків. 1661 рос. цар Олексій Михайлович передав місто брату (В. Золотаренко) померлого від ран 1655 І. Золотаренка. Після Андрусів. перемир'я 1667 тер. області – у складі Речі Посполитої. Внаслідок 1-го (1772) і 2-го (1793) поділів Польщі Гомельщина відійшла до Рос. імперії, частини території адміністративно належали до Могильов. і Мінської губерній. У 19 ст. Гомель – володіння графа П. Рум'янцева-Задунайського, його сина М. Рум'янцева, від 1834 – І. та Ф. Паскевичів. Проблема приналежності тер. Г. о. загострилася на поч. 20 ст. у зв'язку з процесом нац.-держ. самовизначення. Відповідно до підписаного у м. Брест (нині Білорусь) 27 січня (9 лютого) 1918 мирного договору між Україною, Німеччиною, Туреччиною, Австро-Угорщиною і Болгарією до складу УНР переходило Зх. Полісся, а від кін. березня – Мозир., Речиц. і Гомельський повіти, які перебували у її складі до січня 1919. За законом про адм.-тер. поділ України, з них була утворена Дреговицька Земля з центром у Мозирі. На поч. червня 1918 замість неї утвор. Поліс. обл., яка включала Речиц., Мозир. і Пінський повіти, Гомел. пов. перейшов до Черніг. губ. У грудні 1918 – січні 1919 існувала гомел. Директорія, яка підпорядковувалася Києву. На переговорах про взаємні кордони між УНР і Білорус. Нар. Республікою (квітень 1918) укр. сторона наполягала на включенні до складу України басейну Прип'яті із залізницею Пінськ–Гомель, а також тер. сучас. Ветков., Гомел., Речиц., Калинковиц. і Петриков. р-нів. Від квітня 1919 – у складі РРФСР, від 1924 – Білорус. РСР. Від 1993 у Гомелі діє міське об'єдн. українців «Верховина» Білорус. громад. об'єдн. українців «Ватра» (Мінськ), осн. метою якого є збереження і розвиток української мови, нац.-культур. традицій. 2004 у межах Року Т. Шевченка у місті встановили пам'ятник Кобзарю.

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Гомельська область / В. М. Лебедева // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-30728>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).